

FÅGLAR I VÄSTMANLAND

Nr 4 - 2021

Fåglar i Västmanland

Nr 4, 2021

Årg 52, ISSN 1404-3297

Fåglar i Västmanland utges av Västmanlands Ornitologiska Förening (VOF) och utkommer med 3-4 nummer per år. Tidningen skickas med post till alla medlemmar

Redaktör

Christina Bredin

Ansvarig utgivare

Johan Karlsson

Distribution

Ulf Carlsson

VOF på nätet:

Hemsida: www.vof.birdlife.se

Facebook grupp: [Fåglar i Västmanland](#)

Facebook sida: [Västmanlands Ornitologiska Förening](#)

Medlemsavgift

Vuxna 160 kr
Famijemedlemskap 200 kr
Ungdom under 20 år 60 kr
Plusgiro 10654-2
Swish 123 577 0318

Tryck: PrimaTryck, Hallstahammar

OMSLAGSBILDERNA:

FRAMSIDA: LAVSKRIKOR

CHRISTINA EKLUND

BAKSIDA: SIDENSVANSAR

PENTTI KORHONEN

Västmanlands Ornitologiska Förening (VOF)

Föreningen är en ideell, obunden sammanslutning som verkar för att bevara ett rikt fågelliv och öka kunskapen om fågelfaunan i Västmanland. Fågelskydd har spelat en central roll i föreningen sedan tillkomsten av VOF 1969. Inom styrelsen arbetar fågelskyddskommittén aktivt med flera konkreta projekt. Gruppen fungerar även som länk till myndigheter i frågor som rör fågelskydd. VOF arrangerar exkursioner och sammankomster och driver på olika sätt föreningens frågor. VOF är en integrerad regionalförening i BirdLife Sverige.

STYRELSE

Ordförande

Johan Karlsson, 070 666 0727
johan.karlsson.vof@gmail.com

Vice ordförande

Christina Bredin, 070 634 4120
christina.bredin@telia.com

Kassör

Per Hagström, 070 583 0617
perhagstrom@telia.com

Sekreterare

Marjatta Ericson, 070 600 0827
marjatta.ericson@telia.com

Fågelskyddsansvarig

Niclas Lignell, 070 770 5779
n.lignell@gmail.com

Övriga ledamöter

Erik Berg, 076 060 3796
bergerik19@gmail.com

Kalle Källebrink, 070 640 0501
kalle.kallebrink@gmail.com

Seppo Leppälampi, 076 645 9780
seppol57@gmail.com

Andreas Porswald, 070 758 7895
andreas.porswald@gmail.com

Jacob Rudhe, 076 252 0696
jacobrudhe@hotmail.com

Leena Zander, 070 362 3025
leena.zander@live.se

INNEHÅLL

	Sid
Vår ordförande	5
Program	6-9
Draglördag med drag	10-11
Skådarporträtt	12-13
Ljudligt men inte ur strupen	14-15
Höstmötet	16-17
Dubbeltrassten Bredbent Lusta	18-19
Röd Halsad gås på Öland	20
Backsvalebring Oset	21
Lavskrika	21
Fåglars hörsel	22-25
Större och mindre korsnäbb	26-27
Inhängt	28
Höstmärkning på Skopan	29
Notiser	30
Lokala fågelklubbar	31

Fina bilder gör tidningen trevligare att läsa. Stort tack till de fotografer som ställt sina bilder till förfogande i detta nummer:

- Anders Lif
- Christina Eklund
- David Liderfelt
- Gigi Sahlstrand
- Gunde Persson
- Johan Karlsson
- Josefin Kjellberg
- Kent-Ove Hvass
- Kjell Pålsson
- Lennart Waara
- Nori Ahari
- Pentti Korhonen

Redaktören

Så kunde vi äntligen genomföra VOF:s Höstmöte igen. På mittuppslaget i tidningen finns bilder med korta texter från mötet. Daniel Green söker skådare som vill hjälpa till med inventering av ängshök och Sören Larsson ber oss rapportera mera noggrant med koordinater när vi rapporterar skogsfågel.

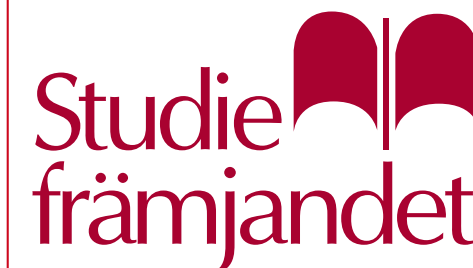
Det har väl knappast undgått någon att tallbitarna dykt upp i år igen. De är ju sociala och nybörjарvänliga fåglar som är lätta att komma nära. De återglatt vidare utan att bry sig om oss skådare.

Jag gillar återanvändning. Några av artiklarna i det här numret av FiV har ställts till förfogande av författare från andra regionalföreningar. När jag läser en intressant artikel i deras tidning vill jag ge er i Västmanland möjlighet att få ta del av den också. Och artikelförfattarna brukar bli glada att deras alster kan komma fler läsare till del. Delad glädje är dubbel glädje!

Till sist — missa inte att anmäla dig till Fågelbordskampen. En kul aktivitet som pågår under hela vintern. Läs mer på sid 30!

Christina Bredin
christina.bredin@telia.com

Osignerade artiklar är skrivna av redaktören.

ELON LJUD & BILD

Ateljé Eggeborns

Västmanlands största foto & kikarsortiment!

Kom in i butiken och prova ut den kikare som passar just dig. Vi jobbar med välkända varumärken och har produkter i alla prisklasser. Hos oss hittar du allt från barnkikare & lappar till professionell fotoutrustning.

www.eggeborns.se

Vasagatan 22, Västerås
Tel. 021-186700.
butik@eggeborns.se

Vår ordförande Johan har ordet

Hej medlem!

Den här tiden på året så går Sverige in i någon slags vinterdvala och här och var klagas det på mörker och kyla.

Det är då man blir lite extra glad att man är fågelintresserad. Inte för att kollegor och släktingar klagar och fryser utan för att man under alla årstider faktiskt har något att se fram emot.

När en lite halvt surmulen granne ställer undan grillen och monterar ner barnens studsmatta, då går jag visslande ut och startar min vintermatning. När kollegor pratar om att de vill åka söderut på solsemester ser jag fram emot varfågel, fjällvråk och möjligtvis en liten tur söderut i vårt land för lite skådning.

Min bild av svenskar som vinterdeppande är givetvis en smula överdriven. Det finns gott om vinteraktiviteter som merparten av oss gillar, men som fågelskådare känner jag mig lite extra lyckligt lottad eftersom vårt intresse följer årstidsväxlingarna. Vi är inte beroende av en sol och värme och gröna gräsmattor. Fåglarna finns här året om även om det är mer sparsamt på vintern och tystare på hösten än på våren. Men de finns här.

Jag läste nyligen ett inlägg i vår facebookgrupp om läten och hur man lär sig olika typer av läten och när jag stod på en vändplan längs en skogsväg mellan Sala och Ramnäs häromdagen så kom jag att tänka på just det inlägget.

Nu på senhösten och under vintern när de flesta fåglar flyttat söderut är det ett ypperligt tillfälle att ge sig ut och träna på lockläten och kontaktläten från de fåglar som stannar. Nu drunknar inte dessa läten i den kakafoni av fågelsång man kan mötas av i maj.

Med detta sagt hoppas jag att alla ni medlemmar kan få en riktigt fin vinter med många fina fågelmöten och matar ni fågel så var gärna med i vår fågelbordskamp som pågår under december, januari och februari.

Johan Karlsson
070-666 0727

Vi ses i fält!
Johan

PROGRAM

VINTER 2022

Vår exkursionsverksamhet vänder sig i första hand till våra medlemmar, men det finns inget medlemskrav för att delta vid enskilda exkursioner eller utflykter. Gillar man det vi gör tror vi att man blir medlem. Vi erbjuder två större utflykter per år, heldag eller med övernattnig. En på våren och en på hösten. Mellan dessa erbjuder vi kortare exkursioner minst en gång i månaden, då vi besöker kända och okända lokaler med varierande svårighetsgrad på skådningen.

För att det ska bli lättare att se om en programpunkt passar just dig så klassificerar vi våra exkursioner utifrån svårighetsgrad.

Vi ser nu en ljusning i allt och sakta men säkert känner vi att vi snart kommer att kunna gå tillbaka till ordinarie verksamhet. Någon organiserad samåkning kommer vi inte att ha under hösten, men med tanke på att fler och fler vaccinerar sig så räknar vi med att kunna erbjuda personer utan bil att följa med.

DECEMBER 5 – ADVENTSSKÅDNING

Den andra advent åker vi som traditionen bjuder ut i skogen till någon skogsmatning. Vi bjuder på glögg och pepparkakor och förhoppningsvis också lite fågel.

Vart vi åker beror på läget och vädret. Vi återkommer på hemsidan och FB när det närmar sig advent.

Ledare: Johan Karlsson

Anmälan: Johan Karlsson, 070-666 0727
johan.karlsson.vof@gmail.com

Samling: 08:00 Blåsbo P, Västerås

Svårighetsgrad: nybörjarvänlig skådning

Fysisk krävande: någon km på anlagd stig.

Målarter: övervintrande fåglar.

Samåkning: hör av dig till oss om du inte har

tillgång till bil.

**Det kan bli ändringar i
våra program.
Håll utkik på hemsidan och
Facebook för aktuellt program.**

MUSIKHJÄLPENRALLYT

Under musikhjälpenveckan 11-19/12 pågår det traditionsenligt ett artrally där man räknar arter och skänker 1 kr per art till musikhjälpen.

Detta arrangeras av Skådarhjälpen och vi i Västmanland brukar ligga långt fram och bidra. Nu hoppas vi återigen på ett stort engagemang härifrån.

Mer info kommer via vår facebookgrupp och på Skådarhjälpens hemsida.

<https://www.skadarhjalpen.se/musikhjalpen-rallyt/>

JANUARI 15 – EKO-SKÅDNING I HUVUDSTADEN

FOTO: GIGI SAHLSTRAND

Vi börjar med att ta tåget från Västerås 07:48 och är framme vid Sundbybergs station 08:36, där vi tar en promenad upp till Lötjön där vi tittar till fåglarna. Efter det går vi vidare mot Råstasjön som också håller en hel del övervintrande fåglar. Från Råstasjön går vi till Hallonbergens tunnelbana och tar tunnelbanan

in till Kungsträdgården och besöker matningsflotten i Stockholms ström. Hemfärden sker sedan från Stockholms Central.

Räkna med att vi håller på hela dagen, så en matsäck med lunch bör packas med.

Ledare: Johan Karlsson

Anmälan: Johan Karlsson, 070-666 0727
johan.karlsson.vof@gmail.com

Samling: 07:00 Västerås Centralstation

Svårighetsgrad: Nybörjarvänlig skådning

Fysisk krävande: Lättpromenerade vägar, men runt 10 km promenad.

Målarter: Övervintrande fåglar i stads- och parkmiljö.

Transport: Var och en köper egen biljett, tänk på att återresan inte går att planera, så köp enkel biljett eller med öppen tid för återresa.

JANUARI 22 – ARTRALLYT VÄSTMANLAND

En kul aktivitet på vintern för såväl nybörjare som mer erfarna fågelskådare. Det gäller att hitta så många fågelarter som möjligt i det vintriga Västmanland före kl 15.00.

Med över 100 deltagare årligen är vi ett av Sveriges största artrallyn, kanske det största. Detta gör också att vi genom artrallyt får en bra indikation på vilka arter som stannar kvar i landskapet.

För att våra observationer ska bli användbara för andra är det därför viktigt att alla lag också rapporterar in sina arter på Artportalen

efter genomfört rally.

Summering av artrallyt har vi kl. 16.30 i Westerqvarn i Mölntorp, Hallstahammar. Där går vi igenom våra observationer och förhoppningsvis kan vi äta pytt i panna även i år.

Anmälan till: Ulf Carlson 0703 745 979 eller epost till: vof.artrally@gmail.com

JANUARI 28-31 – VINTERFÅGLAR INPÅ KNUTEN

FOTO: KENT-OVE HVASS

Sista helgen i januari räknar vi vinterfåglar. Ett stort evenemang som arrangeras av Bird-Life Sverige där allmänheten uppmanas att räkna fåglar på sina matningar och fågelbord under en helg.

Vi brukar anordna en offentlig räkning på någon stadsnära matning, dit allmänheten kan komma och ställa frågor om fåglar och fågelskådning.

Vilken matning vi håller till vid kommer vi att meddela via vår hemsida och facebooksidan.

FEBRUARI 19 – ROVFÅGELTUR

En hel del rovfåglar flyttar från Sverige under vintern, men de som stannar blir oftast väldigt stationära. Dessa ska vi lägga fokus på och försöka hitta under en dagstur på slätter och skogar runt Västerås.

Vi anpassar oss efter det rådande läget och gruppens önskemål, men förutom rovfåglar finns det också goda möjligheter att hitta skogsfågel, strömstare mm.

Dagen kommer sedan att avslutas vid någon matning i skogen för lite småfågelskådning.

Ledare: Johan Karlsson

Anmälan: Johan Karlsson, 070-666 0727

johan.karlsson.vof@gmail.com

FOTO: JÖRGEN LINDBERG

Samling: 07:00 Blåsbo parkering

Svårighetsgrad: Nybörjarvänlig skådning

Fysisk krävande: Vi åker bil mellan olika lokaler och skådar från vägkanten.

Målarter: Övervintrande rovfåglar, strömstare, varfågel m.fl.

Flera av dessa stationer ligger i Västmanland och Rapphönan Västmanland och våra unga fågelskådare håller sina stationer öppna för allmänheten.

Rapphönan håller till på bryggan i Gäddeholms hamn och spanar ut över Ridöfjärden. Unga fågelskådare håller till vid Frövisjön.

Till dessa stationer kan man komma om man är nyfiken på fåglar och fågelskådning och träffa aktiva fågelskådare.

Ansvarig: Rördrommens fältstation
<http://www.rordrommen.nu/>

Program Rapphönan

Alla fågelintresserade tjejer är välkomna till Rapphönan som träffas första måndagen i månaden. Ute den ljusa årstiden och inomhus när det är mörkt. Inneträffarna har vi i Studieförbundets lokal på Pilgatan 8 i Västerås kl 18 - 20:30. Ta gärna med fika.

Mail med info om tid och plats skickas innan varje träff till alla som anmält sig till maillistan.

Vi träffas

Dec 6 - måndag

Jan 10 - måndag

Feb 7 - måndag

Mars 5 - lördag Örnräkning

Mars 7 - måndag

Kontaktpersoner:

Christina Bredin, 070 634 4120

Marjatta Ericsson, 070 600 0827

Rapphönan finns på VOF:s hemsida under meny: Grupper och nätverk

Program Daglediga

Daglediga träffas torsdagar. Den ljusa årstiden mestadels utflykter och när mörkret faller träffas vi inomhus kl 14.00 i Studieförbundets lokaler, Pilgatan 8, Västerås. Vi anpassar oss efter VOF:s regler när det gäller samäkning vid utflykter.

Ett mail skickas ut senast onsdagar med info om torsdagens program. Aktuellt program finns även på VOF:s hemsida. Anmälan görs senast kvällen innan till den som är kontaktperson för utflykten.

Kontakta Britt Björkman om du vill komma med på Dagledigas utskickslista.

Daglediga finns på VOF:s hemsida under meny: Grupper och nätverk.

Kontaktpersoner:

Programgruppen:

Lennart Urby 070-317 55 42

Fb-administratör:

Anders Dahllöv 076-204 75 93

Mailutskick:

Britt Björkman 073-915 85 61

Studie
främjandet

Draglördag med drag

Text & foto: Johan Karlsson

Sju fullvaccinerade skådare samlades klockan 06:00 lördagen den 25:e september, på grusparkeringen på Blåsbo. Nu var det dags för årets ”draglördag”, en exkursion med ospecificerat mål där inkommande larm bestämmer vartåt vi styr kosan. Eftersom det ännu inte fanns några intressanta larm att förhålla sig till bestämdes det efter en kort överläggning att vi skulle bege oss mot östkusten och Rönnskärs uddes naturreservat på Vaddö och se hur dagen utvecklade sig.

Rönnskärs udde

Vi fick plats i två bilar och påbörjade färden. Det märktes på stämningen att samåkning på exkursionerna har varit efterlängtat. Vi småpratade om fåglar och annat stort och smått medan ett vackert höstlandskap vaknade runtomkring oss utanför bilrutan.

Väl framme sken solen på de höstfärgade löven, och gårdsmyg och kungsfågel sjöng för oss när vi banade väg genom skogen till klippona med utsikt över havet. Här hoppades vi på sträckande labb men gick bet. Istället kunde en tobisgrissla upptäckas ganska snabbt en bit ut i havet.

Det var sparsamt med riktmärken när vi upptäckte fåglar bland vågorna, men vi kunde ändå lägga arter som småskrake, stor- och smålom, ejder och alfågel till dagsskörden. Fina årskryss för många av oss.

Doften av hav och den behagliga höstsolen gjorde att man gärna släppte tubkikaren och ägnade sig åt kaffetermosen. Måhända missade man då en och annan sträckande art, men det kompensades av korsnäbbarna som flög över oss inifrån skogen och den skärpiplärka som lekte bland klippskärvorna framför oss. Strax före klockan 12 larmades en större pip-lärka ut från Norra Järvafältet och draglördagen kunde göra skäl för sitt namn.

Större pip-lärka på Järvafältet

Större pip-lärka hör precis som ängs- och trädpiplärka till släktet pip-lärkor och familjen ärlor. Med sin långa stjärt och något upprätt-sittande stil påminner den också något om en ärla. Den häckar i Centralasien och är sparsamt förekommande hos oss så den kändes som en tung art att dra på. Med tanke på att det var en ny art för de flesta av oss steg adrenalinet. Allt eftersom vi närmade oss Stockholm med dess tätande trafik kom det flera larm som vittnade om att fågeln tappades bort, eftersöktes och återupptäcktes om vartannat, vilket bidrog till den riktiga drag-känslan.

Väl på plats, strax efter klocka 13, var det många skådare som eftersökte fågeln som för tillfället var utom synhåll. All eftersom tiden gick sjönk modet hos många som gav upp och lämnade lokalen. Strax före klockan 15 var vi några som bestämde oss för att leta på

en annan äng intill den där fågeln hade upptäckts tidigare. Det flög upp pip-lärkor hela tiden och strax kunde en skådare meddela att han sett en bra kandidat landa på den första ängen.

Efter ytterligare efterspaningar kunde vi till slut hitta fågeln i fråga, samt både se den i flykten och höra dess lockläte som skilde den tydligt från ängspiplärkorna den sällskapade med. Ett livskryss för alla deltagare!

Vi halvfyra-tiden var vi nöjda med dagen och åkte tillbaka hemåt efter en fin höstdag med flera fina observationer. ■

Johan Karlsson och Nori Ahari - två lyckliga kryssare

Benjamin, Johan och Nori spanar ut mot Ålands hav

Vill du hjälpa våra skogsfåglar?

Då önskar vi att du som möter talltita och tjäder i skogarna rapporterar fyndet på Artportalen, så att det blir trovärdigt och användbart. De flesta fågellokaler är så stora att det behövs koordinater i rapporten för att visa exakt var fåglarna finns. Detta är nödvändigt för:

- Fågelskyddsarbetet i skogsmiljöerna.
- Användbarhet vid studier av populationsförändringar.
- Användbarhet vid ett framtida Faunaväktari.

*Tack för din
förståelse!*

FOTO: DAVID LIDERFELT

Skådarporträtt

**Josefin Kjellberg
&
Dennis Nyström**

*Uttrycket "resan är målet"
stämmer väldigt bra in på
Josefin och Dennis.*

Text: David Liderfelt

Dennis Nyström och Josefin Kjellberg har sedan uppväxten på Gotland haft ett miljö-engagemang och naturintresse. Sedan några år har intresset blommat ut i en passion som de fyller mycket av sin lediga tid med. Flera av er Västeråsbaseade skådare har kanske stött på paret vid Asköviken, Trådarängarna eller Björnön, uppslukade av en fågel, humla eller blomma.

Deras aktiva utövande av fågelskådning började när de en iskall marskväll fick följa med till Grytatippen och höra berguven tvåstaviga mystik. Därefter började de själva följa nyfikenheten på naturen och utforska och lära sig om fåglar, blommor och insekter.

- Jag är så sjukt löjligt taggad på alla möjliga arter och det finns så mycket att lära sig och fascineras av, säger Josefin.

Uttrycket att "resan är målet" stämmer väldigt bra in på Dennis Nyström och Josefin Kjellberg.

- De finaste stunderna är när man inte jagar något, utan upptäcker något i stunden och glömmar bort tid och rum, säger Dennis.

Eftersom paret inte har tillgång till bil, är det ofta under cykelturerna på väg till utflyktsmålen som något fångar deras intresse.

Som när de skulle göra en botanisk utflykt till Björnön och stannade till vid Björnöghalsen för att titta på en slända. De hörde något de först tyckte lät som en kärnsångare. Efter ett tag föreslog Josefin i stället busksångare. De började lyssna på nätet, och skicka ljudklipp. På arosbandet konstaterades det snabbt att det var en busksångare de hittat.

Så får de syn på en trollsländelarv som kryper upp och klamrar sig fast på ett vasstrå. I stället för att titta på blommor, uppslukas de under över en timma av hur sländan kryper ur sitt larvskal och pumpar upp sig till en teneral vuxen guldtrollslända.

Eller när de skulle leta efter ett fjädermott bland pestskräpan vid Hässlögården utanför Västerås. Deras uppmärksamhet gick i stället till en snäcka med en pulserande tentakel utstickande ur huvudet. Det visar sig vara den parasiterande plattmasken *Leucochloridium paradoxum*, som har snäckor och fåglar som värddjur.

FOTO: JOSEFIN KJELLBERG

Parasiten Leucochloridium paradoxum. Äggen som produceras i fåglarnas kloak följer med fåglarnas bajs. Äggen äts upp av snäckorna. I parasiten utvecklas en tentakel som växer ut ur snäckans huvud. Tentakeln pulserar i olika färger och lockar till sig fåglar som äter upp den och sluter livscykel.

De tittar leende på varandra när de berättar och det är lätt att se deras fascination och entusiasm.

Miljöengagemanget har funnits länge, det går väldigt hand i hand med naturintresset. De har valt bort att äga bil sedan länge och sedan fem år har de valt bort flyget.

- Ju mer vi lär oss om naturen desto mer vill vi värna den, säger Dennis.

I stället när de sina favoritlokaler Asköviken, Trådarängarna eller Hälleskogsbrännan med cykel, inte sällan med tältet nedpackat.

- Shit va vi har frusit i det där tältet i år, skrattar Josefin.

På frågan om favoritobsar så resonerar de kring upplevelser de haft de senaste åren. Busksångaren vid Björnöghalsen, orrspel vid Skennaren och härfågeln som flög upp och satte sig på ett balkonggräcke vid Lillåudden. Och så berättar de om koltrasten de lärt känna vid sin kolonilott vid Hamre våtmark.

- Den avslutar sina strofer på ett helt eget sätt som vi inte hört från någon annan koltrast. Så varje gång vi är där, lyssnar vi efter just den individen, berättar Josefin och Dennis med blickarna mot varandra.■

Dennis och Josefin skådar nästan uteslutande från cykel. Under påskrallet kan de säkert ha cyklat 16 mil och under ett år kan det bli 100 mil på hojarna.

FOTO: DAVID LIDERFELT

Ljudligt – men inte ur strupen

Text: Arne Ohlsson, Lund
arneohlsson51@gmail.com

Artikeln är tidigare publicerad i
Anser, Skånes OF

Fåglar yttrar sig på många tusen vis. Deras röstorgan är fantastiska. Vad de har att framföra är avgörande för deras fortsatta existens. Att människor sen finner deras röster vackra eller störande, överraskande och fascinerande är en helt annan sak. Men en evolutionär finess är ju att framföra sitt meddelande men icke med stämband och strupsäck. Andra delar av kroppen kan användas ljudligt. Och då avses inte oavsiktliga ljud som från änders och knölsvanars snabba eller långsamma vingslag, eller prassel när koltrasten letar ätbart bland vissna löv. Meddelandet ska vara avsiktligt, någon där ute bör lyssna och ta till sig dess mening och budskap. Där har vi det framförda men icke vokala språket. Mycket av detta känner vi naturligtvis väl till hos de fåglar vi möter men det är så pass lite utbrett i fågelfaunan att man måhända kan se det som ett "sidospår" i kommunikationens evolution. Men funktionellt är det definitivt.

I professor Richard O. Prums bok *Skönhetens evolution* så har vi där en livlig beskrivning av "språket" som inte talas från strupens röstförmåga men som är lika betydelsefullt ändå. Prum tar oss med till "undervegetationen i en mossbelupen molnskog i... Anderna [och där] sjunger en liten chokladbrun fågel med röd panna från en kvist: tep-tep-WANNGG! Ljudet ringer som ekot efter klangeffekten från en trolsk elgitarr. Territoriehävande hannar av arten klubbvingad manakin *Machaeropterus deliciosus* spelar för att locka till sig honor.

Den märkliga akustiska kvalitén av deras sånger är förbunden med en ännu märkligare rörelse. I stället för att öppna sina näbbar för att frambringa detta nästan elektroniska ljud slår de ut vingarna åt sidorna för att åstadkomma de första bippen och slår sedan upp vingarna över ryggen för att få de svullna och

FOTO: LENNART WAARA

vridna inre vingpennorna att snabbt oscillera sidledes så att det märkliga WANNGG uppkommer. De "sjunger med vingarna". (Författarens kursivering). Här har alltså detta språk tagits till verkliga höjder och fåglarna ger de få mänskliga åskådarna en oförglömlig upplevelse.

Men det finns mer: "Vitstrupiga manakiner åstadkommer ett högt poppande ljud när de stannar i flykten över sina uppvisningsstockar. Munkmanakiner genererar explosiva knäppar... och de åstadkommer ett högt smatter – en snabb serie knäppar – när de sitter uppflugna ovanför sin spelplats. Alla dessa ljudvariationer härrör från manakinernas fjädrar".

Detta passar väl in på uttrycket naturens uppfinningsrikedom även om uppfinningar ur mänsklig synpunkt avser något som är avsikt-

ligt planerat. Här har vi något som uppkommit utan en medveten början men som burit frukt i livets tjänst och därför fortlever. "I likhet med ögon, extremiteter och fjädrar är manakinernas mekaniska ljud exempel på evolutionära uppfinningar...", resonerar Prum. En gång var de nyheter som skulle visa sig kvalitativa under tidens och fortplantningscyklernas gång. Men vida utbrett i världens fågelfauna är det mekaniska ljudspråket långt ifrån.

Om vi i all enkelhet skulle titta på motsvarigheter i vår fauna finner vi variationer på temat, men listan blir inte så lång. Och som redan påpekats, här avses avsiktliga ljud, som utvecklats till att ha ett kommunikativt syfte och inte ljudeffekter som bara uppstår av fysiska omständigheter.

Näbbklapper

Varför inte klappa med näbben om den bara är tillräckligt lång och kan göra intryck i artfrändernas värld? Den vita storken är känd för detta och har i övrigt en starkt begränsad repertoar. Även den svarta storken klappar. En del av dubbelbeckasinens spel på fjällslutningarna är vad Lars Jonsson kallar "ett träigt klapper från näbbarna...".

Näbbknäppande

Uggloss krokiga näbbar ger med knäppande en tydlig varningssignal vid bo eller ungar som just flyttat ut i världen. Flera arter använder metoden vars budskap svårigen kan missförstås.

Trummande

Hackspettarnas signum kräver ihåliga grenar och trädstammar, kanske en fågelholk eller rentav väggen på ett hus byggt i trä. När det fortfarande fanns ledningsstolpar av trä brukade dessa ha en plåt överst som skydd mot väta och förruttnelse. Den var mycket användbar och den metalliska klangen var effekthöjande hundratals meter.

Vingljud

När fasantuppen gjort sitt utrop om sin existens och plats avslutar han med en vingbull-

rande bekräftelse. Ett taktfast buller är en "röst" i stora skogar från en lyftande järpes snabba vingslag. Nattskärrehannen klatschar med vingarna under spelflykten när den ljusa sommarnatten är som bäst. Ringduvehannen slår ljudeffektivt med vingarna under spelflyktens stigning innan den stelt och tyst glider neråt.

Stjärtljud

I tidiga ornitologiska texter kan man läsa om hur de lärde tvistade om huruvida enkelbeckasinens "brummande" eller nästan "gnäggande" ljud åstadkoms av vingarna eller stjärten. Det visade sig ju vara stjärten och att stå nära och lyssna på en enkelbeckasin som sätter fart nedåt och luftvibrerande brummar en vårdag är en stark upplevelse. Den har också kallats bl.a. himmelsget, vårget och horsgök.

Enkelbeckasin som spelflyger

FOTO: JÖRGEN LINDBERG

Här har vi alltså några arter ur olika familjer som framför sina budskap med yttre kroppsattribut. De är nog så betydelsefulla. ■

Studie
främjandet

HÖSTMÖTET

Det var kul att kunna arrangera ett Höstmöte igen. En heldag med intressanta och inspirerande föredrag. Vi passade även på att dela ut pris till årets vinnare i Artrallyt, som ju ägde rum i januari, men då vi av förklarliga skäl inte kunde genomföra prisutdelning. Endast två lag var på plats nu, men alla resultat finns att läsa i nr 1, 2021 av FIV.

Ulf Carlson - vinnare av Hallstahammars pris Pilgrimsfalken. Han var ensam i sitt lag i år på grund av pandemin, men konstaterade att det inte var så kul. Det är roligare att vara flera i laget som kämpar ihop.

Vinnare av Gröngölingen, bästa lag i Eko-klassen var Steglisterna med Nori Ahari, Johan Karlsson samt Benjamin Rodling & Petter Sahlström som saknas på bilden. EKO betyder att man tar sig fram med egen kraft - cykel eller gång.

Niclas Lignell, numera anställd av BirdLife Sverige, deltog på Zoom och berättade om nationella fågelskyddsprojekt och visade bild på en innovativ lösning för att hjälpa backsvalan att häcka.

Per Angestam, professor emeritus SLU, talade inspirerande om biologisk mångfald och hur skogar med höga naturvärden snabbt

minskar i Sverige. Den ideala situationen är ju ett hållbart skogsbruk med utrymme för både virkesproduktion och naturvård. Läs gärna Pers artikel i FiV nr 3, 2019. Finns på VOF:s hemsida.

Sören Larsson visade hur talltita och tjäder minskar när skogen huggs ner. På hygget finns varken mat, boplatser eller spelplatser för dem.

Marjatta Ericson och Tina Nordström låter sig väl smaka av maten levererad från ICA Matkassen.

Daniel Green berättade om det spännande projektet *Ängshök i Västmanland* och sökte fler som kunde hjälpa till med inventering av ängshök. Är du intresserad, kontakta Daniel.

Hedströmsdalens ordförande Tina Nordberg berättade att klubben varje år inventerar kungsfiskare i Hedströmmen samt att klubben driver frågan om ett nytt fågeltorn vid Hedströmmens utlopp i Köping.

Daglediga varvar inomhusträffar med utflykter i närområdet. De driver även ett nytt våtmarksprojekt på Fullerö samt tre holkprojekt för göktyta, mesar och tornseglare.

DUBBELTRASTEN – BREDBENT LUSTA

Text & illustration: Gunnar Forsman

Rubriken till denna artikel är ett anagram, en bokstavslek. Genom att flytta om bokstäverna i ordet ”dubbeltrast”, så kan orden ”bredbent lusta” skapas. Än sén då? Häng med i texten, så får du veta sambandet!

När vi svänger in på parkeringsplatsen vid Rudöklippan på Tidö, så ser vi en stor trast lyfta från marken. Från de yttre stjärtfjädrarna lyser det vitt, en av flera artkaraktärer för dubbeltrast. Och i trädskronorna ovanför oss syns ett mistelbestånd på sjuttioalet klotformiga plantor, vilket torde vara den främsta anledningen till att denna relativt sällsynta trast trivs här. Och kanske väljer att etablera ett vinterrivir här, istället för att flytta söderut.

Dubbeltrasten äter med god aptit mistelbär. Trastens förkärlek till bären leder till fler mistlar i träden. Människorna har också lagt märke till hur växten förmått att tränga in och få tillväxt i de hårdaste träd. Och då har man skapat sexuella riter kring den, i flera kulturer. Dubbeltrasten har därvid kommit att gynna den mänskliga fortplantningen, och säkert är, att många slakten - ovetandes - har fågeln att tacka för sin existens.

Från England kommer seden i juletid, att den som får sin vän under den upphängda mistelgrenen, har rätten att kyssa den personen. Legenden berättar vidare att djup förälskelse uppstår vid mistelkyssar. Och som en följd av detta torde ganska ofta det tillstånd inträffa, som rubrikens senare del antyder. De keltiska druiderna tog mistelkulten på djupt allvar. De inväntade att månen var sex dagar gammal. Vitklädda såsom bären, skar de rituellt ner mistlar med en gyllene kniv, vilka

föll ner på vita dukar. Två vita tjurar offrades. Man bad böner om välgång i livet och god fertilitet för de församlade. Druiderna såg också i paret mistel/ek en symbol för relationen människa/gud.

”För övrigt är han en klumpig, skygg och grälsjuk fågel”.

1900-talsutgåvan av Nordisk familjebok är inte nådig mot dubbeltrasten. Denna vår största, men därför knappast klumpiga trast kallades tidigt för dubbel kramsfågel. Av kramsfågel, som mestadels var mindre arter än dubbeltrast, lagades delikata måltider. Trasten jagades alltså, och till detta kan nog egenskapen skygghet kopplas. Nyttan med trasten angavs förr till att dess kött var ”ganska välsmakligt”.

Men vad ”grälsjuk” kan anspela på är svårare att förstå. Av egen erfarenhet som konstnär, vet jag att det är lätt att bli stämplad som grälsjuk, när man kräver försörjningsutrymme. Så jag tänker fria dubbeltrasten. Den vill ha livsutrymme för sin överlevnad, och mistelbären ingår i dess vinterrevir. Det lågmälda morandet från mistlarna, som ibland kan höras här, talar om att trädgårdsmästaren är hemma, och beredd att försvara sitt matförråd.

”Dubbeltrasten tyckes vara af fredligt

lynne; ty han slåss aldrig med sina kamrater”, menade lundazoologen Sven Nilsson år 1858 i boken Skandinavisk Fauna, alltså ett utlåtande i bjärt kontrast till vad Nordisk familjebok kom fram till ett halvsekel senare.

”Fåglarna träckar till sin egen olycka”, skrev Linné i Flora Svecia år 1755. Med det menade han att dubbeltrasten åt mistelbären, vars frö och klibbiga köttsoft passerar fågelns matsmältning och kommer ut ofördärvat bakvägen, och kan fastna på en ny trädgren långt från ursprungsplantan. Så sprider fågeln misteln, och får ny vinterföda.

Men av mistelbären tillverkade människorna också fågellimmet, som ströks på sittkvistar, och den trast som landade på ett sådant limspö fastnade ohjälpligt, och blev befriad endast av döden. Förutom av mistel så tillverkades fågellim av körsbärens klibbiga fruktsaft, därav det äldre namnet fågelbärsträd på körsbärsträd.

Det är inte bara dubbeltrasten som kämpar för att skydda sina intressen. När trasten släppt sitt klibbiga mistelträck på grenen, börjar fröet att sträva och gro inåt växtens bark. Detta känner trädet av, och bildar då ett ämne till skydd. Detta skyddsämne känner mistelgrodden i sin tur av, och alstrar därför

ett eget ämne som strävar efter att knäcka trädets skyddsämne. Vilket av dessa ämnen som vinner är olika. Varje mistel är ett väl synligt tecken på att mistelns skyddsämne vunnit. När trädets skyddsämne vunnit saknas synliga segertecken.

Turdus viscivorus är dubbeltrastens vetenskapliga namn från 1758, och det betyder den mistelätande trasten. Ett gammalt svenskt namn är också just misteltrast eller misteldrossel. Fågelnamn är en mycket ombytlig disciplin, och under 1700-talet kallades dubbeltrasten allmänt för björktrast, exempelvis av Linné, vilket i nutiden är en helt annan art. Den begreppsförvirring som är knuten till fåglars namn gör det ofta svårt att veta vad äldre beskrivningar egentligen avser för art.

Mistel har gett ingredienser till afrodisiakum. Den har använts i mediciner mot flera sjukdomar, från antiken och in i våra dagar. De nordamerikanska indianerna har brukat misteln för att underlätta vid födselar. Vår dubbeltrast här vid Rudö, Asköviken, som kan snarkar lågmäldt likt ett knarrande träd i vinden, däruppe i sitt mistelrevir, har alltså mer än grälsjuka att förtälja. Den är en kärleksymbol, och bärare av en rik etnobiologisk kulturhistoria. ■

FOTO: LENNART MAARA

Rödhalsade gäss på Öland

Text & bild: Nori Ahari

Den rödhalsade gåsen är en liten gås som häckar på den palearktiska tundran och övervintrar i södra Europa och centrala Asien. Varje höst händer det att enstaka exemplar hittas rastande i Sverige, ofta i sällskap med vitkindade gäss.

Med sin omisskännligt färgglada utseende är den en vacker färgklick när man lyckas hitta den i en flock med de svart-vit-gråa vitkindade gässen. Fyndet är dock sparsamma och för en västmanlänning gäller det att bege sig söderut, helst till Öland på hösten, för att öka sina chanser till en observation. En sökning på artportalen visar att det senaste fyndet i Västmanland sträcker sig så långt tillbaka som till oktober 1973, då ett exemplar observerats i Magsjön i Surahammar.

För egen del fick jag se min första rödhalsade gås, ett ensamt exemplar, under oktober 2017 på Kvinnsgröta på Öland, men har inte haft tillfälle till fler observationer fram till i år. Därför var det glädjande när ett exemplar larmades ut vid Sibyllas jaktstuga fredagen den 15:e oktober samtidigt som jag befann mig på Ölands södra udde. Efter en stunds slit kunde jag och min reskamrat till slut få en skynt av gåsen där den gick, delvis skynd av vitkindade gäss och jag gladde mig åt min första obs på fyra år. Det skulle dock visa sig att det skulle komma fler chanser.

Under lördagen larmades hela sju individer sträckandes in mot fastlandet ihop med ett flock vitkindade. Flocken upptäcktes sedermera vid Torngård och jag kunde för andra

dagen i rad observera rödhalsad gås, denna gång med fyra individer i tubkikarens fält samtidigt. Plötsligt lyfte hela flocken och jag kunde följa gässen och studera dem i flykten. När jag vände mig om kom havsörnen glidande på låg höjd vilket gav mig anledning till att släppa tuben och lyfta kameran. En ganska häftig upplevelse för en som är road av att fotografera.

Vi lämnade Torngård och åkte till den närliggande Gräsgårdshamn för att leta efter en spetsbergsgås. Där hittades ytterligare en rödhalsad gås. Tillsammans med de sju som rastade vid Torngård fanns det nu alltså åtta individer samtidigt på ön, vilket enligt vissa uppgifter var ett svenskt rekord.

Apropå fotografering skulle jag denna fantastiska helg få ytterligare ett tillfälle att se rödhalsade gäss, den här gången på fotovänligt avstånd. När vi på söndagsmorgonen skulle bege oss till södra udden för lite skådning innan hemfärd, passerade vi en flock med vitkindade gäss på en åker.

En ur sällskapet upptäckte rödhalsade gäss från bilen och vi stannade till. När vi klev ur bilarna räknade vi till sju individer som gick tillsammans nära vägen. Jag kan inte komma ifrån tanken att det är något magiskt med Öland. ■

Nyanlagd backsvalebrink i Oset

Backsvalorna har svårt med boplatser

Under 2020-2021 har backsvalan inventerats i hela landet i BirdLife Sveriges regi. Anledningen är den tillbakagång arten haft under de senaste 20 åren. På många ställen i Sverige återställs gamla häckningsplatser eller helt nya lösningar för backsvalorna provas. I förra numret av FIV fanns en artikel om restaurering av backsvalebiotoper i Hällefors och Köping.

Närkes Ornitologiska Förening har i samarbete med Örebro kommun anlagt två backsvalebrinkar i naturreservatet Oset i Örebro. De blev färdigställda lite för sent i våras så det blev inga backsvalor som flyttade in i år. Men erfarenheter från bland annat Getterön utanför Varberg, där man anlagt konstgjorda backsvalebrinkar, är att det tar minst ett år innan kolonierna etableras. Det blir spännande att hålla utkik till våren. ■

Lavskrika

”Lappskrivan är den djärvaste fågel som kan vara, ty då man äter under bar himmel kommer den fram och tager biten ur handen”, skriver Linné i sin lappländska resa.

Det finns mängder av berättelser om skogshuggare och lavskriker, särskilt verkar kaffeeldar och korv locka. Lavskrikan gillar människor och kommer gärna fram och hälsar. Det mörka huvudet vickar från sida till sida medan den spanar in dig.

Enligt forskarna kommunicerar lavskriker lika avancerat med varandra som primater och surikater. Olika läten varnar inte bara om vilket rovdjur som är i farten utan också vilken fara det utgör. Dessutom har de ett minne i särklass.

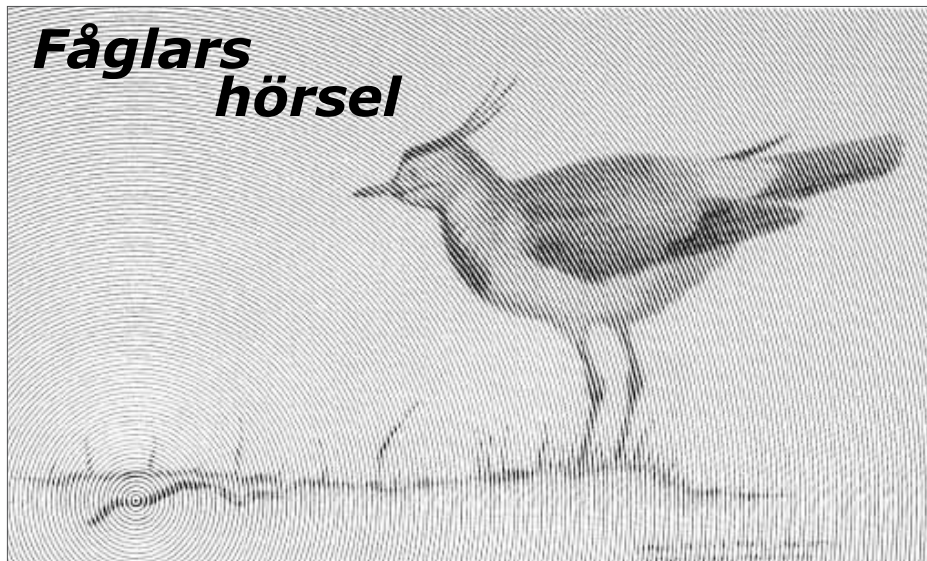
En fågel kan gömma upp till 50 000 matbitar i sitt revir och hittar i stort sett varenda en. Suverän skafferikoll alltså, anpassad för tuffa vintrar i den nordiska barrskogen. ■

FOTO: CHRISTINA EKLUND

Fåglars hörsel

Tofsvipan hör var masken finns. När björktrasten stannar upp på samma sätt, och skenbart lyssnar efter mask, är det istället synen som är det avgörande sinnet.

Efter synen är en fågels hörsel dess viktigaste sinne. En fågel med nedsatt hörsel har liten chans att klara sig i naturen. Fåglarnas hörsel är utomordentligt väl utvecklad. Man kan dock inte säga att fåglarna kategoriskt hör bättre än människan. Men de hör ljuden annorlunda.

En människa och vissa sångfåglar kan höra ljud med ett svängningstal mellan 20 och 20.000 svängningar/sekund, vilket är mer än vad de flesta fåglar förmår. Jämför kråkan och gräsanden som uppfattar 300 - 8.000 svängningar/sekund, duvor 50 - 11.500, hornugglor 100-18.000. Ett pianos tangentljud varierar mellan 27-4.000 svängningar/sekund.

Fågelörat hör bara de frekvensområden som fågeln normalt har nytta av, resten har evolutionen inte prioriterat.

När människoörats trumhinna häver sig för det svagaste ljud vi kan uppfatta, kanske en knapp hörbar fågel långt bort i skogen, rör sig trumhinnan 1 miljondels millimeter. Trots en sådan otrolig precision förmår inte det mänskliga örat "lösa upp" ljudet på samma sätt som fåglarna hör dem. Fåglarna hör inte ljuden starkare än vi, men deras förmåga att analysera sin ljudmiljö, är betydligt rikare än vad vi förmår.

Varje fågelart hör bäst i frekvenser som ligger närmast den egna artens röst. Fågelsången är full av meddelanden framförallt till artfränder, och det är viktigt att varje individ av arten som finns i närheten kan särskilja sångens nyanser. Genom att studera fågelsångens uppbyggnad kan vi få en uppfattning om hur fåglarna hör.

En bild av hur fåglarna hör

En amerikansk gärdsmyg kan presetera 130 toner på drygt en sekund medan en annan gärdssmygsång uppmättes till 50 toner på 5,2 sekunder. Bägge registreringarna är mycket snabba sånger. Det finns ingen möjlighet för människan att uppfatta dessa toner på den korta tidsrymden, utan vi får nöja oss med en slags "resumé". Genom att spela in fågelljud och sedan bena upp och överföra ljuden till papper, via exempelvis en ljudspectrograf, kan vi få en visuell bild av hur fåglarnas ljud ser

ut. En sådan bild är betydligt mer nyanserad än det ljud vi förmår höra.

Det är ingen slump att fåglarna bygger sina ljud med en sådan fantastisk tontäthet. En fågelröst kan frambringa fyra toner samtidigt. Fåglarna hörorgan är konstruerade för att registrera detaljerna och deras hjärna för analysera innehållet. Vad är det då som är så viktigt för fåglarna att tala om för sina artfränder och andra levande varelser i omgivningen?

Vid University of California uppdelade en forskare fåglarnas ljud i fem huvudgrupper:

1. Samlings- och gruppörelser.
2. Föda.
3. Rovdjur och fiender.
4. Förhållandet föräldrar/ungar
5. Sexuellt beteende/hotbeteenden

Några exempel på dessa ljud

1. Vissa fågelarter som flyttar i flock om natten måste kunna höra var de andra individerna befinner sig i mörkret. Man skall inte flyga ihop. Rödvingetrastens fint sugande lock under vår- och höstnätter. Är ett mycket vanligt sådant kontakt-läte.
2. En gråtrut som hittar en liten fisk på isen håller tyst och äter själv. Men entrut som hittar ett större dött djur skriker för full hals och påkallar andra trutars uppmärksamhet för födan.
3. Rödhaken och en del andra småfåglar varnar för rovfågel med en nälvass, hög, långt utdragen ton. Tönen kan avläsas av många mindre fågelarter som att omedelbar fara för livet föreligger. En sådan högt i diskant liggande ton, utan markerad början eller slut, är mycket svår för rovfågeln (speciellt dagrovfågeln) att lokalisera. Den fågel som slår larm på detta sätt, utsätter sig alltså inte för så stor fara, som den skulle ha gjort med ett annat läte.
4. En gräsandhona som simmar på vattnet med sina dunungar snattrar lågmält och oavbrutet, om det finns trutar eller andra

faror i närheten. Det är en signal till ungarna att hålla sig intill henne. De ungar som händelsevis ignorerar signalen har inte en chans att klara sig. De blir förr eller senare bortrövade av någon trut.

5. Sången hos en fågelhane är en invit till honor i närheten, och ett hot mot andra hanar att ej beträda sångarens revir. Vi människor kan tycka att sången hos t ex en bofink exakt liknar andra bofinkars. Men varje bofink sjunger individuellt och har upp till sex individuella variationer på sin sång. Varje sådan variation upprepar bofinken några gånger och sen byts den mot en ny variant.

Känner igen på rösten

Genom fågelrösten har fåglarna möjlighet att individbestämma sina artfränder. En adelpingvin på en myllrande boplatz i Antarktis, kan känna igen sin make eller maka på rösten när denne/denna återvänderefter flera månaders frånvaro. En ruvande större korsnäbbshona har förmågan att känna igen sin egen makes röst, när den hörs i en överflygande korsnäbbsflock.

Och en knölsvan kan visa större tolerans mot intrång från en vuxen svan i sitt revir, om den hör på kontaktlätet att denna svan är en tidigare avkomma till revirhållaren. Fåglarnas hela vardag är fylld av behovet att kunna tyda ljudmiljön och sina artfränders meddelanden.

Rösten medfödd?

Är då fåglarnas röst medfödd eller lär de sig av andra individer? Bofinkens sång är både medfödd (den första delen) och inlärd (knorren på slutet av drillen). Den inlärd delen av sångramsan måste bofinken lära sig av andra hanar annars uteblir den helt enkelt i dess egen sång. Staren är en ursprungligen europeisk fågel, som även utvandrat till Amerika. I Amerika härmar staren amerikanska fåglar, vilket den inte gör i Europa. Alltså kan man dra slutsatsen att starens härmning av olika fågelljud inte är en medfödd egenskap. De anatomiska förutsättningarna för härmningen är dock medfödda.

Staren är för härmningen helt beroende av sin förmåga att först avlyssna, sedan efterlikna andra fåglars läten. Svenska starar tycks ibland på våren härma fåglar, som inte finns i Sverige, men kanske neråt Europa. Man kan jämföra med paddor och grodor, vilka liksom fåglarna är känsliga för röster av den egna arten. I vilt tillstånd sker ingen bastarderande med arter som låter "fel".

Laboratoriemässigt har man dock tagit fram hybrider mellan olika arter. Dessa får då ett mellanting mellan föräldrarnas läten, och man har därför dragit slutsatsen att paddor och grodor har medfödda och inte inlärda läten. De lär sig inte av sina föräldrar eller andra att låta på ett visst sätt.

Det är livsviktigt för fåglarna, inte enbart att kunna analysera ljud, utan också att kunna lokalisera dem. Däggdjuren har stora vridbara ytteröron, med vilkas hjälp de kan pejla in ljudkällan. Fåglarna har inte begåvats med sådana ytteröron, de skulle bjuda på alltför stort luftmotstånd vid flykten. Men fåglarna kan ändå pejla in ljud. Hornugglans förmåga att slå en sork på marken, genom ett snölager, enbart vägledd av sin hörsel, är ett fantastiskt exempel på precision och finmotorik.

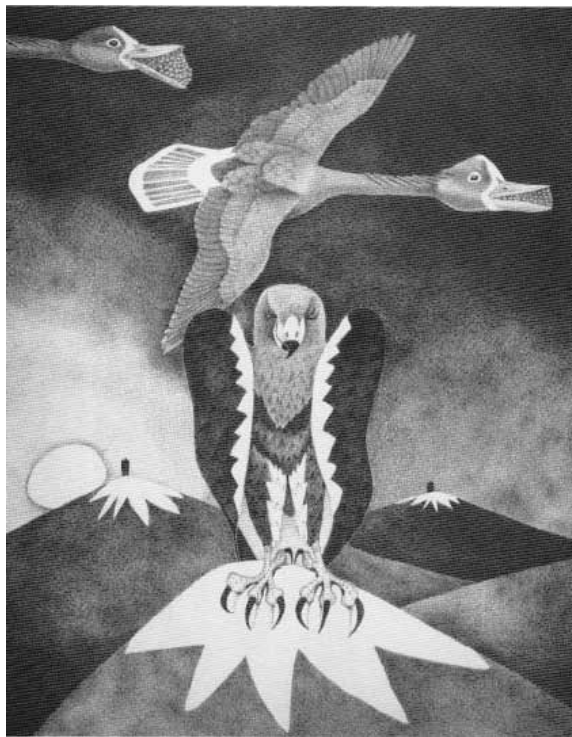
Ugglan pejlar in ljudet

Men hur går det till när ugglan fångar sitt byte genom snön, kanske under en månlös natt? Hornugglan har liksom alla fåglar, två öronöppningar dolda i fjäderskruden. Ett ljud, som kommer in från sidan, träffar det ena örat först och det andra örat någon hundra sekunder senare. I det öra som ljudet träffar först, blir ljudet också något starkare än i det andra. Dessa båda faktorer hjälper ugglan att pejla in ljudkällan, dock endast i horisontalplanet.

Så här arbetar även människans öron, helt omedvetet, och vi har inget större behov av att pejla in ljudet även i vertikalplanet. Men en sådan pejling är livsnödvändig för ugglorna att göra, de sitter ju ofta högre än det prasslande bytet, exempelvis. Hornugglan, liksom pärl- och jordugglan har löst pejlingsproblemet med en "urtavlevridning" av huvudet. D v s om näbben normalt står i läge "klockan

6", kan den sittande ugglan vrida den till läge "klockan 3" eller "klockan 9". På så sätt kommer det ena örat rakt upp och det andra örat rakt ned, i 90 graders vinkel mot ursprungspejlingen. Genom att kombinera vertikal och horisontal-pejlingarna får ugglan en osviktig bild av riktningen för musprasset, längs pejlingarnas gemensamma axel.

Ungefär samma metod användes framgångsrikt (om man nu kan uttrycka sig så) under andra världskriget för att kunna skjuta ned flygplan bland molnen. Fyra ljudsamlande trattar monterades på ändarna av ett korsförmigt stativ. De två vertikala trattarna ställdes in även person med hörlurar, så att ljudet blev lika starkt, och maximalt högt, i bägge. En

Gässen flyger över Taurus med småsten i näbben för att inte undslippa sig något ljud som kan röja dem för örnarna (Olaus Magnus 1555). Fjällgås med karaktärer som på teckningen är en sällsynt besökare i Västmanland.

annan person gjorde detsamma med de två horisontella trattarna. Därefter kan kanonen i de fyra trattarnas gemensamma axel avfyras -och träffa planet.

En pärlugglas hela kranium är starkt asymmetriskt. Höger örongång sitter betydligt högre än den på vänster sida. Trumhinnorna sitter dock symmetriskt. Detta anses befrämja förmågan att pejla ljud. Horn- och jordugglan har symmetriska kranier, men bindväven är olika placerad i varje öra. Även en sådan konstruktion underlättar pejlingen.

Det räcker inte för hornugglan att pejla in riktningen till sorkprasset under snön. Den måste också beräkna avståndet längs ljudaxeln, där sorken befinner sig, för att dess mörkerjakt skall krönas med framgång. Ugglan kan inte flyga som en projektil, utan måste koordinera ving och klorörelser i slagögonblicket.

Som en ficklampa

Jan Lindblad ansåg att ugglorna har ett slags hörsselfokus, ungefär som en ficklampa, med rörlig reflektor i förhållande till glödlampan.

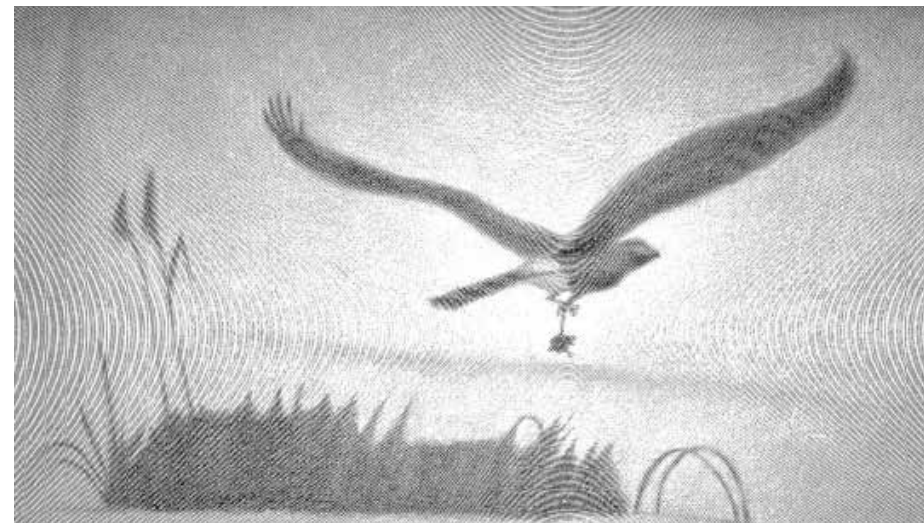
En sådan lampa ger en koncentrerad ljusfläck på väggen, när reflektorsskenet är i fokus. Avvikelser från detta hörsselfokus skulle kunna ge ett diskant bortfall som angav avvikelens storlek. Gälla toner som lämnar ett fokus, faller nämligen bort snabbare än motsvarande basljud. Speciellt gäller detta om reflektorn är liten, vilket ugglans hudflik med fjäderkrans runt örongången är. (Hornugglans fjädertofsar på huvudet har inget med hörseln att göra).

Ännu återstår mycket forskning, innan fåglarnas hörsel är utforskad. Och eftersom varje vetenskapligt framsteg ofta föder fler frågor än det löst, kan man nog anta att fåglarna länge än får ha sina innersta hemligheter ifred.■

Text & bild: Gunnar Forsman

Tidigare publicerad i FIV 1-1993

Blå kärrhökshona. Musens pip gör den blå kärrhökshonan uppmärksam på att ett byte finns i närheten. I motsats till nattrovfåglarna slår dagrovfåglarna aldrig enbart på hörseln. Synen är dess viktigaste sinne vid jakt.

FÅGEL- PORTRÄTT

Större och mindre korsnäbb

Text: Örjan Sjögren
orjan.sjogren63@gmail.com

Redan i februari kan korsnäbbarna börja häcka. Ibland får man höra deras lågmält kvittrande och drillande sång när man går i skogen en kall vinterdag, då våren känns väldigt avlägsen. Som ofta med skogsfåglar ger det en speciell vildmarkskänsla. Frågan är bara om det är en mindre eller en större korsnäbb man har stött på.

Korsnäbbar är kraftiga finkar, med kort djupt kliven stjärt och grov näbb med korsad spets, utformad för att kunna öppna kottar och komma åt fröna. Hannarna är karminröda, ibland med gröna inslag, vilket inte nödvändigtvis är åldersrelaterat. Honor och yngre hannar är grå och gulgröna, juvenila fåglar är gråbruna och kraftigt streckade.

Erik Rosenberg skrev på sin tid att våra korsnäbbar "stå varandra så nära, att de blott skulle betraktas som raser, om de icke förekommer inom samma utbredningsområden utan att bilda bastarder". Faktum är dock att hybridisering numera har konstaterats, även om den troligen är mycket begränsad.

Mindre korsnäbb

FOTO: LENNART WAARA

MINDRE KORSNÄBBEN VANLIGAST

Mindre korsnäbben är den vanligare av de båda och har störst utbredningsområde. Den häckar i hela Sverige, men är vanligare norrut. Den större är mer nordlig i utbredningen och är ovanlig i södra delen av landet, även om den kan uppträda talrikt under invasionsår. Båda arterna häckar i Västmanland.

Lättast skiljer man de båda arterna åt på näbbens form. Hos den mindre korsnäbben är näbben längre än den är hög, den raka undernäbben ser något mindre ut än övernäbben, och om man har fågeln i profil kan man oftast urskilja båda näbbspetsarna (den undre sticker upp bakom övernäbbens krök). Hos den större arten är näbben lika hög som den är lång, undernäbben har en svagt S-formad kontur och övernäbben är något kraftigare krökt än hos den mindre.

KRÄVER BRA FÖRHÅLLANDEN

Allt det här kräver förstås att man ser fåglarna skapligt väl och i gynnsam vinkel. Det råder också en viss storleksskillnad, men det är ingen användbar karaktär i fält. Vad man däremot ibland kan urskilja är att den större korsnäbben har en ännu kraftigare "tjurnacke"

än den mindre. Dräktmässigt är det ingen skillnad mellan dem.

Ofta uppmärksammar man korsnäbbar på locklätet. När de äter är de mestadels tysta, då de papegojlikt klänger på grenarna och bänder upp kottar så att fjällen singlar till marken. Men när de flyger iväg hörs ljudliga, något ekande gypp-gypp-gypp. Överflygande och sträckande flockar brukar också locka flitigt.

När det gäller frågan om man kan skilja de båda arterna på lätet går åsikterna isär, även bland erfarna ornitologer. Mindre korsnäbbens läte brukar beskrivas som något ljusare och mjukare, medan den större sägs ha ett djupare, hårdare och mer metalliskt locklätet. Med träning går det att uppfatta de här skillnaderna i fält och jag har själv använt dem för att, rätt eller fel, bestämma överflygande korsnäbbar.

Problemet är bara den stora variationen inom arterna. Framför allt den mindre korsnäbben tycks ibland kunna låta som den större. Somliga anser att även enskilda individer kan variera klangfärgen beroende på exempelvis humör.

GRANKOTTAR - OCH TALLKOTTAR

Mindre korsnäbben livnär sig i huvudsak på frön från grankottar, medan den större är specialiserad på tallkottar. Man kan få se även större korsnäbb i granar, särskilt under så kallade invasionsår framkallade av födobrist. Men i princip är kottspecialiseringen den avgörande skillnaden mellan korsnäbbarterna. Näbbformen är en anpassning till dieten. Och möjligen påverkar den också lätet.

Längre söderut i Europa är frön av pinjer och andra kottar en viktigare del av födan för den mindre arten. De sydliga populationerna är också mindre nomadiska än de nordliga, och de som lever på åarna är helt och hållet stannfåglar. En del av dessa populationer kan mycket väl vara på väg att bilda nya arter.

STORA MÄNGDER VISSA ÅR

Även i Skandinavien är korsnäbbarna övervägande stannfåglar. Men omfattande rörelser märks också. Då och då får vi i Mellansverige påfyllning av båda arterna från norr och öster,

Större korsnäbb

FOTO: KJELL PÅLSSON

och stora mängder korsnäbbar noteras vissa år på sträcklokalerna som Torö och i Norduppland, liksom Falsterbo.

Födosökande korsnäbbar är inte sällan oskygga och möjliga att komma nära. Utseendet är de unika fåglar, och tillsammans med sitt sociala beteende och emellanåt akrobatiska stil gör det dem väl värda att studera några minuter extra. ■

Artikeln är publicerad i nummer 1, 2019 av Fåglar i Stockholmstrakten, som utges av Stockholms Ornitologiska Förening.

Större korsnäbb vid badet

FOTO: ANDERS LIF

Obsar hämtade från rapportsystemet Artportalen 25/7 - 31/10 2021

Observationerna är ej granskade
av RK eller RRK.

Text: Gunilla Hammarström

Juli

Svarthuvad mås, 1 ex. sträckande S. Lövsta-pumpen, Asköviken, Dingtuna sn. den 31.

Vassångare, 1 ex. hördes vid Barkarövikens, Kungs-Barkarö sn. den 26.

Sandlöp, 1 ex. sågs rastande på Nyckel-grundsstenen, Arboga sn. den 31.

Röd glada, 1-2 ex. rapporteredes från Lindes, Ramsbergs, Munktorps, Köpings och Ströms-holms socknar 26 – 31.

Augusti

Tuvsnäppa, 1 ex. rapporterades från Norsa, Munktorps sn. den 16-17.

Kentsk tärna, 1 ex. sågs i Flässjan, Rytterne sn. den 5.

Ägretthäger, 1-3 ex. rapporterades från Västersjön/Nystrand/Ståltorp, Sura sn. den 24-30 och 1 ex. sågs i Västvalla, Fellingsbro sn. den 29.

Stäpphök, 1 ex. rapporterades från Rudö, Rytterne sn. den 27, Lövsta-pumpen, Asköviken/Skattgården, Dingtuna sn. den 28, Årsbäckens, Gunnilbo sn. den 29 och från Gnien, Ramnäs sn. den 30.

Röd glada, 1-2 ex. sågs i Bergs, Svedvis, Ramnäs, Västerfärnebos, Köpings, Kolbäcks, Björkstas, Dingtunas, Romfartunas, Sábys, Munktorps och Skultunas socknar den 1-30.

Brun glada, 1 ex. har setts födosökande i Fläckebo, Fläckebo sn. den 5, 1-2 ex. sågs födosökande i Fantetorp, Köpings sn. den 20 och 1 ex. sågs födosökande i Ståltorp, Sura sn. den 25.

September

Sibirisk gransångare, 1 ex. sågs rastande vid Gnien, Norrby åkrar, Ramnäs sn. den 30.

Ägretthäger, 1-2 ex. rapporterades från Suras,

Fellingsbros, Ramnäs, Västerås-Barkarös, Björskogs, Dingtunas, Fläckebos, Kolbäcks och Munktorps socknar, 1-30.

Mandarinand, 1 ex. rapporterades födosökande från Bryggargården/Biskopsbron, Västerås, den 7-29 och förbiflygande från Ekeby damm, Sala, Sala sn. den 16.

Stäpphök, 1 ex. sågs födosökande i Erik-slund, Medåkers sn. den 8 och i Åkersbo, Kumla sn. den 23.

Tajgasångare, 1 ex. sågs rastande i Högbyn, Västanfors sn. den 26.

Röd glada, 1 ex. vid Bodabäcken, Säby sn. den 2, 1 ex. i Södra Lejde, Skultuna sn. den 12 och 1 ex. vid Gnien, Ramnäs sn. den 19.

Brun glada, 1 ex. sågs sträckande SV vid Gnien, Ramnäs sn. den 25.

Isländsk rödspov, 1 ex. sågs rastande vid Gnien, Ramnäs sn. den 7-8.

Videsparv, 1 ex. sågs rastande vid Lövsta-spången, Asköviken, Dingtuna sn. den 13.

Prutgås, har rapporterats sträckande från: 9 ex. Åsen, Ramnäs sn. den 16, 16 ex. Klovstenen, Kolbäcks sn. den 20 och 25-80 ex. från Backgården, Västanfors sn. den 18-19.

Bändelkorsnäbb, 1 ex. hördes lockande i Rönningtorp, Västanfors sn. den 20

Oktober

Ägretthäger, 1 ex. rapporterades rastande vid Lövsta-spången, Asköviken, Dingtuna sn. den 8, 22 och 31 och i Asköviken, Västerås-Barkarövikens sn. den 14, 22, 29, 30, och 31.

Stäpphök, 1 ex. sågs födosökande vid Gnien, Ramnäs sn. den 2.

Tajgasångare, 1 ex. sågs rastande på Baståsen, Sura sn. den 4.

Berglärka, 1 ex. sågs sträckande S vid Gnien, Ramnäs sn. den 16. ■

Höstmärkning på Skopan 2021

Vår första ringmärkningssäsong 2020 startade i maj vid Önstensborg och avslutades med höstmärkning på Skopan, södra Björnön. Där tog vi även emot besökare och visade upp vår verksamhet och det gav oss verkligen mersmak. Vi såg verkligen fram emot att flytta all vår ringmärkningsverksamhet till Skopan.

När årets säsong närmade sig så gav det första besöket på märkplatsen dock lite dåliga vibrationer. Det var blött, mycket blött. Vi hoppades att det skulle sjunka undan innan vi skulle dra igång med ringmärkningen, men tyvärr höll sig vattennivån kvar och när vi hittade statistik om vattenståndet från SMHI så visade det sig att september och oktober 2020 var det historiskt lågt vatten i Mälaren runt Västerås. Stora mängder regn under våren gjorde inte saken bättre.

Vi behövde en spång, men för det krävdes dispens eftersom det var strandskyddat område i anslutning till ett naturreservat. Något man inte får på en dag, eller ens en vecka. Det tar månader att få igenom detta.

Här krävdes istället en plan B — inköp av sjöstövlar och sen fick vi plaska runt i våra nätgator hela säsongen.

Trots dessa motgångar och kämpighet med att genomföra våra ringmärkningar så lyckades vi genomföra säsongen. Ett stort tack till alla som varit med och bidragit och kämpat under säsongen. Utan er skulle det inte blivit någon ringmärkning i föreningen.

Ett extra stort tack vill jag ge Petter och Benjamin som med sin entusiasm varit riktigt på och påmint oss äldre om när omgångar börjat och slutat. Det är också de två som plaskade runt mest i de diken som våra nätgator förvandlades till. Bra kämpat grabbar!

Statistik

Under säsongen märktes 215 individer och 24 arter blev det totalt. Mest oväntade fångst var 3 skogssnäppor. Övriga arter vi ringmärkte under säsongen var sådesärila, näktergal, härm-sångare, trastsångare, större hackspett, entita, svartvit flugsnappare, rörsångare, blåmes, sävsparv och taltrast.

De vanligaste arterna

- 50 rörsångare
- 39 blåmes
- 31 sävsparv

Nu väntar en vinter med planering inför nästa säsong. ■

Text & bild: Johan Karlsson

Notiser

En tornseglare flyger under sin livstid en sträcka som motsvarar jorden-månen tur och retur sju gånger. Medelavståndet till månen är 384.392 kilometer. Det innebär att seglaren har flugit 538.149 mil när den till slut faller död ner från himlen, där den tillbragt nästan all sin tid.

Fågelbordskampen 1/12-28/2

Vi kommer att arrangera en fågelbordskamp även i år. Under 3 månader gäller det att räkna arter på sin fågelmatning.

Alla matningar i Västmanland är välkomna att delta. Mer info kommer i vår Facebookgrupp när det närmar sig.

Nytt för denna vinter är att vi kommer att ha separata månadskamper för december, januari och februari.

FOTO: GUNDE PERSSON

Hotell för hussvalor i
Oset, Örebro

Hussvalor gillar att bygga sina bon under tak. I Oset erbjuds nu detta svalhotell för husvilla hussvalor.

Eftersom **skata** är den enda fågel som setts av alla lag alla år under våra artrallyn är hon en självskirven symbol för Artrallyt.

Västmanlands lokala klubbar

Arboga Fågelklubb

Ordf. Frida Olsson
073-514 77 10
kontakt@arbogafk.net

Fagersta Fågelskådare

Ordf. Jan Hellström
070 213 9665
lahol7@hotmail.com
www.fagerstafagelskadare.se

Frövi Fågelklubb

Ordf. Anders Forsell
072-720 74 90
http://birds.nu/ffk.htm

Naturskyddsföreningen Hallstahammar

Ordf. Christer Andersson
070-744 34 81
christer.andersson13@telia.com
https://hallstahammar.naturskyddsforeningen.se/

Naturskyddsföreningen Surahammar

Ordf. Tom Sävström
070 584 5909
t.savstrom@hotmail.se
https://surahammar.naturskyddsforeningen.se/

Hedströmsdalens Ornitologiska Förening

Ordf. Tina Nordberg
070-303 1610
tina_nordberg@hotmail.com
www.alcedoattis.se/

Hällefors Ornitologiska Förening

Ordf. Aulis Syväjärvi
070 687 1111
aulis@atasteofmedia.se
www.halleforsornitologiskaforening.se/

Nora Biologiska Förening

Ordf. Peter Bernövall
070 212 3658
peterbernovall@gmail.com
www.norabf.se/

Ramnäs Virsbo Naturklubb

Ordf. Sören Larsson
070 5678 725
soren20@telia.com
www.hemsida.net/suranatur/

Sala Fågelklubb

Ordf. Kalle Källebrink
070 640 0501
kalle.kallebrink@gmail.com

Skultuna Naturklubb

Ordf. Börje Eriksson
070 712 8820
borje43@gmail.com

Studie
främjandet

B FÖRENINGSBREV

Returadress
Fåglar i Västmanland
c/o Ulf Carlson
Byggmästarv 20
734 40 Hallstahammar

Västmanlands Ornitologiska Förening
www.vof.birdlife.se